

Avasta Eestimaad! Meie võrratud puisniidud

Puisniidud on läbi aegade olnud Eesti maastike osa, kust võib leida peaaegu kolmandikku meie kaitsealustest taimedest. Paraku on viimase sajandi jooksul puisniitude pindala vähenenud ligi sada korda. Euroopa Liidu toel on ellu kutsutud LIFE-i projekt „Puisniitude taastamine ja jätkusuutliku majandamise edendamine Eestis ja Lätis“. Projekti raames taastatud puisniidud tähistati teabetahvlitega Hiiu-, Rapla-, Tartu-, Saare- ja Valgamaa projektialadel. Tänavu pannakse teabetahvleid Pärnumaa puisniitudele.

Foto: Reet Valksalu

Kaunis kulgking
(*Cypripedium calceolus*)

4 VÖRSNA

Vörsna puisniite kutsuti kunagi pigem võsaniitudeks kui puisniitudeks. Niidud olid valdavalt soisemat laadi, vaheldudes kuivemate pärispuisniitudega. Kevadel annab puisniidudule värvi harilik nurmenukk ehk kikkapüks. Vana heinamaa piiri ääristab kiviaed.

5 KAARMA

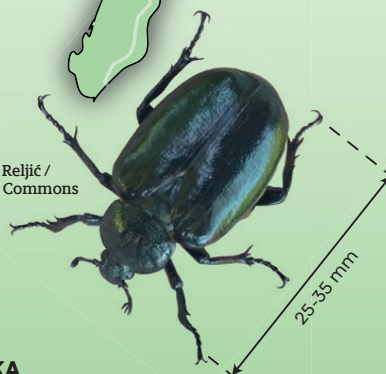
Siin on mets-õunapuu, laialehise neiuvaiba ja kahelehise käokeele kasvukohad. Kaarma hoiualal kasvab kaitsealune Asuküla tamm. Lagedamana säilinud häiludelt tehti loomadele heina veel seitsmekümnendatel, kuid praeguseks on suurem jagu neist puisheinamaadest võsastunud ja neid taastatakse.

Foto: Maarja Nõmm

Asuküla tamm on kaitsealune
puu Kaarma hoiualal

Foto: Kosta Relji / Wikimedia Commons

6 ABRUKA

Esinduslikumad puisniidualad on tänu karjatamisele avatuna säilinud eelkõige Abruka lääne- ja lõunaosas. Siinselt puisniidult leidsid bioloogid 2023. aastal eremiitpõrnikat (*Osmoderma barnabita*). Varem oli meil teada liigi asurkond Läti piiri äärsel Koiva puisniitel.

1 KASSARI

Kassari puisniidud on olnud olemas juba 18. sajandi algusest, nende nimed on toodud mõisakaartidel. Liigirikkas puurindes on levinud tamm, kask, vaher, jalakas (*jälakas*, *jalagas*), mets- ja aed-õunapuu (*õunapuu*, *ounbu*, *õunbu*) sanglepp ja haab.

2 LIIGALASKMA

Siinseid puisniite on aegade vältel kasutatud nii heina- kui ka karjamaadena. Siin kasvavad kaunis kuldking ja kullerkupp, kevaditi võib leida maitsevad söögiseeni kuhik-mürkleid ja sügiseti puravikke.

3 SAAREMETS-KINGLI

Siin kasvavad kaunis kuldking, lääne-mõökrohi, kahkjaspunane sõrmkäpp, mets-õunapuu ja harilik käoraamat. Kohalike mälestuste põhjal niideti siinseid puisniite vikati ja hobuniidukitega. Hein läks peamiselt lammastele talvesöödaks.

Teabetahvlite asukohad

- Paigaldatud
- Paigaldatakse 2026 jooksul

7 KIHNU

Mullastiku erisuste tõttu ei kasva siinsel puisniitel mitte tammed, vaid kased ja sanglepad. Omanäoline on ka puisniitude paiknemine talude vahetus läheduses, mistõttu näiteks Linakülas moodustavad need majade ja rannaniidu vahele pideva vööndi. Kihnlased on puisniite kevadel ja sügisel riisunud, kogutud lehed sobisid lammastele allapanuks.

11 JAAGU-MATSI

Puistu moodustavad peamiselt tammed, haavad ja saared. Põõsarindes kasvavad sarapuud, pihlakad, paakspuud, viirpuud ja mets-õunapuud. Alal kasvab mitut liiki kâpalisi: kaunis kuldking, kârbesõis, jumalakâpp, suur kâöpõll, kahelehhine kâokeel ehk õõviil ja eri sõrmkâpad, mis kõik on kaitstavad taimeliigid.

10 IGANÕMME

Selle piirkonna puisniidud on väga pisikesed ja mööda küla laiali, igal talul oli oma puisniit, mida hooldada. Leidub püst-linalehikut, mis on iseloomulik just Raplamaa ja Harjumaal. Veel on leitud tamme lamatüvedel kasvavat valget püsipoorikut, mis on Eestis väga haruldane seeneliik.

PUISNIIDU NIMERIKKUS

Puisniidualasid on laiemalt nimetatud niitudeks, metsadeks, heinamaadeks, metsa-heinamaadeks, heinaaedadeks. Hiiumaal Kassari kandis on puisniite kutsutud *niidumetsadeks* või lihtsalt niitudeks, Pärnumaal Järise külas sõerumetsadeks, Saaremaal Kaarma piirkonnas *puisheinamaadeks* ja Võrsnas sageli *võsaniitudeks*.

Foto: Svencapoeira / Wikimedia Commons

Valge püsipoorik
(*Perenniporia medulla-panis*)

9 PALUPÕHJA

Sada aastat tagasi levisid Emajõe kallastel puisniidud, kus tehti heina ja küttepuid, samuti koguti kasemahla. Paakspuud pakkusid head korjeala meemesilastele. Eestimaa looduse fond on Palupõhja puisniidul korraldanud talgute suvekoole ja õpetanud huvilisi vikatiga niitma.

Foto: Piret Väinsalu

Eestimaa looduse fondi talgute suvekoole
Palupõhja puisniidul

Foto: Tapio Vares / eElurikkus

Lõuna-jumalakâpa (*Orchis mascula subsp. speciosa*) peamised kasvukohad asuvad Koiva jõe äärsel niitudel

8 KÕRGEPERVE

Siinsete puisniitude omapära tekitavad läheduses voolavad jõed. Mosaiikne reljeef on kujundanud taimekooslused mitmekesiseks, lubades lähedikkude kasvada eri niiskustingimustega kohanenud liikidel. Lõuna-Eesti jaoks teevad need niidud eriliseks karbonaatsed mullad, siin võib kohata ka lubjalembesid taimeliike, mis on omased Lääne-Eesti pârandniitudele.

Allikad:

1. keskkonnaamet.ee/woodmeadowlife
2. Kukk, T., Kull, K. 1997. Puisniidud
3. Reitalu, T. 2023. Eesti loodusuurijad kohtasid Abrukal haruldast eremiitpõrnikat. Novaator 10.08.2023 (vaadatud 25.04.2026)

Kaasrahanud
Euroopa Liit

PUISNIITE AVASTADES

Foto: Mati Kose

Hommikupäikeses Nedrema puisniit, üks Eesti suurimaid hooldatavaid puisniite. Seal on ka matkarada

Tekst: REET VAIKSALU

Eesti loodus pakub rohkelt avastamisrõõmu. Meie rabades, metsades ja rannamaastikul on hästi tähistatud matkarajad, kuhu pääseb kergesti ligi. Märksa vähem on tutvustatud võimalusi liikuda puisniidul, kus saab teistmoodi looduskogemuse kui tavapärasel matkarajal.

Eesti-Läti koostööprojekti PuisniiduLIFE käigus paigaldatud teabetahvliid aitavad loodushuvilistel neid liigirikkaid paiku omal käel avastada, pakuvad teavet puisniitude kujunemise, liigirohkuse ja muude loodusväärtuste kohta ja tutvustavad nende tähtsust meie kultuuriloos.

Hõredalt kasvavate puude ja põõsariühmade vahelt avaneb vaade, mis ei ole päris mets ega päris niit, vaid nende kahe piiriala: avatud valgusküllane kooslus, mis pakatab elust. Puis-

niite kui poollooduslikke kooslusi on suuresti kujundanud inimene. Regulaarne niitmine on hoidnud maastiku avatuna ning loonud tingimused, kus saavad koos kasvada nii metsa- kui ka niiduliigid. Sajandeid on need niidud olnud olulised heinamaadena, kuid paljud neist on pärast hoolduse (niitmise) lõppu kasvanud võssa ja metsastunud.

PUISNIIDUD ON MEIE PÄRANDMAASTIKUD

20. sajandi alguses oli Eestis hinnanguliselt kuni 850 000 hektarit puisniite ja puiskarjamaid [1] ning neid võis leida kogu Eestist. Murrang tuli 20. sajandi keskpaigas, kui põllumajandus muutus intensiivseks ja traditsiooniline maa kasutus katkes. Selle tõttu võsastusid ja metsastusid suured puisniidualad. Enamjagu säilinud metsaheinamaadest asub Eesti lääneosas [3].

Väärtuslikke kooslusi on hoitud ja

taastatud eri algatuste toel. Üks neist on 2021. aasta lõpus alanud Euroopa Liidu LIFE-i programmi projekt PuisniiduLIFE, mille eesmärk on taastada Eestis ja Lätis kokku 700 hektarit puisniite (500 ha Eestis ja 200 ha Lätis), tagada nende hooldus ning parandada elupaiga ja liikide seisundit. Kokku on Eestis ja Lätis 33 projektiala, millest 25 asub Eestis: Saaremaal, Hiiumaal, Pärnumaal, Läänemaal, Lääne-Virumaal, Rapla-, Tartu- ja Valgamaal. Lätis on kaheksa projektiala.

Projekti käigus on viimastel aastatel taastamistöödega maastikupilti tagasi toodud 200 hektarit puisniite. Järgmise kahe aasta jooksul taastatakse veel ligi 250 ha puisniite. Kogu Eestis hooldatakse praegu üle 1600 hektari, kuid nende osakaal jääb endiselt kaduvväikeseks võrreldes selle elupaigatüübi ajaloolise levikuga. Riiklik siht on 2027. aastaks hooldada puisniite 2000 hektaril [2].

ELURIKKUS

Puisniidud on elupaik sadadele taimeliikidele ning arvukatele loomadele, sh putukatele ja lindudele. Enim levinud taimede hulka kuuluvad madal mustjuur, kortslehed ja lubikas, aga ka mitut liiki käpalised, nagu hall käpp, kahelehine käokeel, suur käöpõll ja kaunis kuldking. Kevadel ja suvel meelitavad õied ligi kimalasi, mesilasi ja liblikaid. Lindudest võib kohata vainurästast, punarinda ja karmiinleevikest, õõnsustega puudel leiavad elupaiku kakulised, hämaruse saabudes lendavad niidu kohal nahkhiired. Suuremate loomade kohalolu reedavad metskitsede, põtrade ja metssigade jäljed.

Ehkki puisniitude ilu tuleb kõige paremini esile suvel, kui tähelepanu paeluvad õied, on need kooslused kaunid igal aastaajal. Eriti kuulsad on Pärnumaa Laelatu ja Nedrema puisniit, neile pääseb kergesti ligi ja loodushuvi-

lised peatuvad seal meelsasti, et loodust nautida.

Ent puisniidu olemust saab kogeda ka veel hiljuti kinni kasvanud ning värskelt taastatud niitudel.

TEABETAHVLIID TUTVUSTAVAD KOHALIKKE LOODUSVÄÄRTUSI

Eesti puisniidud on piirkonniti väga eriomased, seetõttu on neid põnev avastada. Mõistmaks nende haruldaste ja kaitset vääriivate koosluste erilist, tasub neid uudistada nii mandril kui ka saartel.

Mitmekesisus tuleb eriti tugevalt esile näiteks Abruka puisniitudel, mis on kujunenud rannikumõjude ja kivise pinna oludes. Koiva-Mustjõe puisniidud ja Alam-Pedja niidud on suuresti seotud jõgede ülejutustega, mis kujundavad taimkatet ja elupaikade vaheldusrikkust. Seevastu Kihnu paistavad puisniidud silma sellega, et seal ei valitse puurindes mitte tammed, vaid kased ja sanglepad. Omapärane on seegi, et niidud paiknevad sageli talude lähedal.

PuisniiduLIFE-i projekti käigus on paigaldatud teabetahvlid üheksale puisniidule Eesti eri paigus: Hiiu-, Rapla-, Tartu-, Saare- ja Valgamaal. Nende asukoha leiab kaardirakendusest (tinyurl.com/yujmrb53).

OOTAME LOODUSHUVILISI

ka sel aastal osa saama puisniiduretkedest. Esimene on plaanis suvise-pühal, 24. mail Saaremaal; juhendab botaanik Sirje Azarov. Lisainfo ja registreerimine projekti kodulehel keskkonnaamet.ee/woodmeadowlife

sest (tinyurl.com/yujmrb53). Lähiajal lisandub Pärnu maakonda veel kaks teabetahvlit: üks Kihnu saarele ja teine Lääneranna valda Jaagu-Matsi puisniidule.

SIDE INIMESEGA

Puisniitude taastamise kõrval on tähtis parandada inimeste teadlikkust nende niitude väärtustest ja liigirikkusest ning pärandkultuurist. Kõnealused niidud pakuvad suurepäraseid võimalusi puhata, harrastada korilust, anda loodusaridust ning teha loodusvaatlusi. Neid kooslusi saavad aidata taastada ja hoida talgutel osalejad.

Viimasel neljal aastal oleme projekti raames korraldanud mitu retke, mille keskmes on eri elustikurühmad, kohalik pärimus või hoopis mõne taastaja või maaomaniku isiklik kogemuslugu. Tihti kõlavad retkedel ka osalejate endi meenutused kokkupuutest poolloodus-

like kooslustega. Sellised kohtumised aitavad luua isiklikku sidet loodusega ning mõista, miks neid niite on vaja kaitsta. Nendega tutvuma minnes on tähtis mees pidada, et puisniit on habras kooslus ning paljud niidud asuvad eramaal. Niidule minnes järgi looduses liikumise head tava ja suhtu ümbritsevasse austusega.

Kohtumiseni puisniidul! 🌿

1. Kuk, Toomas; Kull, Kalevi 1997. Puisniidud [Wooded meadows]. - Estonia Maritima 2: 1-249.
2. Pärandniitude tegevuskava. Keskkonnaamet, 2021.
3. Sammul, Marek et al 2008. Wooded meadows of Estonia: conservation efforts for a traditional habitat. - Agricultural and Food Science 7: 413-429.

REET VAIKSALU (1980) on keskkonnaameti pärandniitude osakonna projektijuht.

Projekti on kaasrahanud Euroopa Liit

100% *Naturaalsed*

LAMBAVILLAST AIATOOTED

- looduslik pikaajaline väetis
- plastivaba alternatiiv multšimiseks
- naturaalne talvine kaitse tüvedele ja võradele

Uudis!

Küsi aianduspoodidest või loe lisaks ja telli otse e-poest
www.maa.garden

Kontaktinfo: <https://www.maa.garden/> +372 516 5032 sander@maa.garden

FB: [garden.maa](https://www.facebook.com/garden.maa)

Armasta oma aeda!